

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԱԶԳԻՆ ԼՈՅՍԸ

(ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԱՅՍ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

«Գու՛գ է՛ք լոյս աշխարհի»
(ՄԱՏԹ. Ե. 14):

Ես եմ լոյս աշխարհի (Յովհ. Բ. 12) յայտարարեց Յիսուս: Հայութիւնը հաւատաց Անոր և ազգովին ամենէն առաջ ընդունեց զԱյն:

Աշխարհի Լոյսը՝ լոյսն եղաւ Հայաստանի:

Ասկէ մեր Լուսաւորիչները, Գրիգոր, Սահակ և Մեսրոպ:

Անոնք արքանեակներն են Արդարութեան Արեգակին: Բանբերները Անսկզբնական Բանին:

Տէրն ուղեց որ Իր հետևորդները լոյս լինին աշխարհի, «Գու՛գ է՛ք լոյս աշխարհի»:

Մեր մէջ կենաց Բանին Թարգմանիչներն եղան անոնք:

Ինչպէս որ աշտանակին վրայ վառող ճրագը կը լուսաւորէ տունը, նոյնպէս պէտք է լինին քրիստոնեաները:

«Ուզեալի տեսնենք մեր բարի գործերը եւ վառաւորենք մեր Հայրը որ երկինքն է» (Մատթ. Ե. 16):

Թարգմանիչներու կեանքն ու գործը փառաւորութիւն եղաւ Երկնաւոր Հօրը:

Անոնց լոյսն ու փառքը կը շողայ հայ մշակոյթի անցեալ, ներկայ և ապագայ հորիզոններուն վրայ:

Անոնք լոյս եղան մեր աշխարհին սա խմաստով որ, Աւետարանէն իրենց ընդունած առատ կեանքը չթաքուցին, հոգևոր լոյսը ծաւալեցին Հայաստանի վրայ, որպէսզի իսկական կեանքն ու կենդանութիւնը համատարած լինին հայ ժողովուրդի վրայ:

Ահա փառաւորութիւն Աստուծոյ: Փառքն ու մեծութիւնը Լուսաւորիչներու, որոնք շողերն են Լոյսին «որ ծագեաց ի խաւարի»:

«Էր լոյսն նամարիս, որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ, որ զալոց է յաշխարհ» (Յովհ. Ա. 9):

Աստուած է բուն լոյսը և աղբիւրը լոյսին:

Ստեղծիչ լուսոյ եւ յօրինիչ զիւերոյ, կեանք ի մահու եւ լոյս ի խաւարի, յոյս ակն ունողաց եւ երկայնմտութիւն սարակուսելոց (Նարեկ, Բան ԴԳ):

Անոր համար է որ եկեղեցիով կը ծայնակցինք Շնորհալիին:

Լոյս, առաւիչ լուսոյ, բնակեալ ի լոյս անմասոյց, Հայր երկնաւոր (Ժամագիրք):

Լոյսէն բղխող լոյս է Ան, որուն համար կը խոստովանինք:

Լուսովդ քո, Քրիստոս, ամենեւեմ լուսաւորեցա՛ք (Ժամագիրք):

Նման օրհներգ մը, նման մաղթանք մը մեր մեծասքանչովը երբեք պիտի չկարենայինք մոռնալ սերունդէ սերունդ, եթէ Սուրբ Գրիգոր, Սահակ և Մեսրոպ շողաւորութեամբ չլինէին Անճառելի Լոյսին և չդառնային Լուսաւորիչները հայ հոգիներուն:

Ուստի, ամէն անգամ որ հայերէն գիրին և գիրքին ներշնչած խանդավառութեամբ կը պանծացնենք Սրբոց Թարգմանչաց յիշատակն ու գործը, նախ պարտինք անոնց օրինակին հետեւելով փառաւորել զԱստուծոյ, որ Քրիստոսով լուսատուն է աշխարհի և մեր Լուսաւորիչներուն, որոնց սիրտն ու հոգին այնքան պայծառացան զեղեցկութեամբ յաւիտեանական Լոյսին:

Ան է որ շնորհաց թուականի արշալոյսին իսկ ծագեցաւ, Չորրորդ և Հինգերորդ դարերուն մանաւանդ բարձրացաւ մեր երկնակաւարին վրայ, ու անկէ ի վեր հայ գիրին և մշակոյթին ճառագայթութիւններովը կեանք և կենսունակութիւն կուտայ Հայաստանի և հայ ժողովուրդին:

Հետևաբար, ինչ որ իրր երախտագիտական տուրք տարուէ տարի կը մատուցանենք Հայաստանի Լուսաւորիչներուն և անոնց գործը յաւերժացնող ընտրանիին, ի գնահատութիւն հայերէն այլ ու բնօրին և հայկական մշակոյթի օրհնութեան, հարկ է որ լինի մեր պաշտօն լուսաւոր անդրադարձումի և երախտագիտութեան:

Անտարակոյս որ Սրբոց Թարգմանչաց գործը ծնունդն է Ս. Գրիգորով սկսուած հարիւրամեայ երկունքին:

Փաղտնիք չեն մեր Լուսաւորիչներու հոգեկան կապերը, անոնց մտահոգութիւններն ու գործերը:

Հայաստանի ամբողջական դարձն ու քրիստոնեութեան պետականացումը 301ին տեղի ունեցան շնորհիւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի:

Հայերէն գիրերուն գիւտը կատարուեցաւ 404ին, ստեղծագործ հանճարովը Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի:

Աստուածաշունչի ոսկեղէն թարգմանութիւնը լրացաւ 435ին: Հայ մշակոյթի ոսկեդարը ծաղկեցաւ հովանաւորութեամբը Ս. Սահակ Պարթևի:

Ուստի, Լուսաւորիչ, Սահակ և Մեսրոպ, ի գլուխ երեց և կրտսեր թարգմանիչներու, լուսեղէն խարխալներն են հայ մշակոյթի տաճարին, հաստատուած Հայաստանի արտին և հայ հոգիներուն խորը:

Անոնց կը պարտինք մեր ազգային-կրօնական ուրոյն կեանքը:

Բնական է որ հետաքրքրուինք գիտնալու համար թէ ի՞նչպէս իրագործուեցան մեր պատմութեան այս երեք մեծագոյն եղելութիւնները:

Մանօթ են Ագաթանգեղոսի, Կորիւնի և Փարպեցու հրաշապատում գրուագները:

Մենք ալ մեր առաջին պատմիչներուն պէս յարգանքով կը խոնարհինք Տեալական յափճակումներու, նգնդական երկունքի և ասուածային յայնուրիւններու առջև, որոնք այնքան առատութեամբ բաժինն եղան մեր Լուսաւորիչներուն:

Բայց, ասոնց կարգին, ձեռք բերուած հրաշալի արդիւնքին մէջ կայ գործնական պարագայ մը որուն կ'ականարկեն միևնոյն պատմիչները:

Սերտ գործակցութիւնն ու փոխադարձ սէրն է ան հասարակաց օգտին համար:

Անոնց գործին ծաղկումն ու յաւերժացումն ալ, ինչպէս փորձառութիւնը ցոյց կուտայ, կարելի կը լինի միայն փոխադարձ գործակցութեամբ և բուրանուէր սիրով յօգուտ հայ գիրին և գրականութեան, հայկական մշակոյթին զարգացման և պահպանութեան:

Շատ իրաւամբ կ'ըսուի յաճախ. «Մէկ ծաղիկով զարուն չի դար»: «Մէկ ձեռքով ծափ չի զարնուիր»: «Մէկ մատով գործ չի դառնար»: «Միութիւնը զօրութիւն է»:

Ժողովրդական այս ասութիւնները հիմնուած են փորձառութեան վրայ:

Ստոյգ է որ պատմութիւնը ոսկի տառերով կ'արձանագրէ անունները մեծ դէմքերու, որոնց գործը բախտորոշ է իրենց ազգին կամ մարդկութեան համար, բայց նկատելի է որ եթէ անոնցմէ ոմանք առանձինն թողուէին, առանց մտերիմ գործակցութեան կամ բարեկամական հովանաւորութեան, աշխարհ զուրկ պիտի մնար այն բարիքէն զոր կը վայելէ: Իսկ անոնք բուրովին մինակ մնալով պիտի չհասնէին մեծութեան և փառքի այն կատարները, ուրիշ անոնք հիացում և սէր կը ներշնչեն յաջորդող սերունդներու:

Մեր մէջ նկարագրի մեծութիւն է Գրիգոր Պարթև, որ քաւելու համար իր հօր Անակի մեղքը կը զինուորի Տրդատին, կը խոստովանի իր լոյս հաւատքը և չի զոհեր Անահիտին, հակառակ իրեն եղած խոստումներուն և սպառնալիքին:

Մեծութիւն մըն է Սահակ Պարթև, որ հակառակ նախարարներու ճնշումին, կը նախընտրէ վտանգել իր անձն ու զիրքը քան թէ գործակցի Վառապուհի անարժան որդին Արտաշէսը զահնկեց ընել ուզող և անոր տեղ պարսկ մը նստեցնել փափաքող անխորհուրդ նախարարներուն, որպէսզի իր տարաբախտ հօտն ու հիւանդ ոչխարը գերծ մեան օտար գայլերու կատաղութենէն:

Հսկայ մըն է Հացեկացի Մաշտոց, որ պետական քարտուղարի նախանձնի զիրքը թողլով կը նուիրուի մենաւորական խոկումներու, խստակեաց վանականներ պատրաստելու և նուիրուելու թարգմանչական աշխատանքի:

Բայց, եթէ միայն այսքան լինէին Պարթևազն Գրիգորի, Սահակի և Մաշտոցի մեծութիւնները, անոնք հազիւ թէ ցուացող աստղի մը կեանքն ու փայլը կրնային ունենալ: Մինչդեռ իրողութիւն է որ մեր իմացական երկնակամարին վրայ, թաւալող տարիներն ու դարերը, յաջորդող սերունդներու աչքին աւելի ևս կը բարձրացնեն ասոնց իւրաքանչիւրին հմայքը, կը պայծառացնեն անոնց փայլը, կ'ընդարձակեն ու կը գեղեցկացնեն անոնց մեծութեան ծիրը:

Գաղտնիքը:

Անոնք միշտ գիտակից եղան իրենց քահանայական կոչումին և լիովին կատարեցին իրենց պարտքը Աստուծոյ և ժողովուրդին հանդէպ:

Անոնք երբեք իրենք զիրենք տէր և իշխան չհամարեցին, անձնական հանգիստ և անցաւոր փառք չհետապնդեցին, իրենց անձերն ու զիրքը ի սպաս զրին Աստուծոյ կամքին, հայրենիքի և ազգի օգուտին:

Անոնք բարիքն միայն գործակից եղան, բարին գործեցին, և ամէն բարի գործակցութիւն գնահատանքով ընդունեցին:

Անոնք այնքա՛ն խոնարհ եղան որ իրենց կատարած բոլոր մեծ գործերը Աստուծոյ միայն վերագրեցին:

Ահա ապացոյց մըն ալ թէ անոնք որպէս մշակները Տիրոջ այգւոյն, ոչ միայն շնորհք չէին համարեր իրենց բրածները, այլ համեստաբար կ'ըսէին.

Ծառայք անպիսանք եմք, զոր պարսկացիք արարաւ (Դուգ. ԺԷ. 10):

Լուսաւորիչ մեծ է, որովհետեւ Աստուծոյ փառքին և Ժողովուրդի փրկութեան համար չարչարակից լինելով Քրիստոսի, կրցաւ Աւետարանին լոյսը ծաւալել որքան իր խօսքին՝ նոյնքան և աւելի իր կեանքին ազդեցութեամբը:

Սահակ Պարթև մեծ է որքան իր զիրքին և ծագումին նոյնքան և աւելի Աստուծոյ խօսքը ուղիղ մեկնելու և Ժողովուրդին սիրտը անոր բանալու իմաստութեամբն ու աշխատանքովը:

Մեսրոպ Մաշտոց մեծ է, վասնզի ինչպէս որ Պրոմէթէոս երկինքէն կրակը իր օրհնութիւն աշխարհ բերաւ, ինքն ալ «Տիրին փառքը յափշտակեց» հայոց անգիր լեզուն գիրով արձանացնելու և անգիր Ժողովուրդը գիրով անմահացնելու հրաշքը գործեց:

Բայց, այս երեք ընտրեալները, որոնք իրենց կեանքին զեղեցկութեամբն ու հայրենասիրական ծառայութիւններով Հայաստանի երկնակամարին տակ Արագածին, Արարատին և Սիփանին համապատասխան իմացական կատարներ են, չառ բան պիտի կորսնցնէին իրենց հմայքէն, եթէ զարգարուած չլինէին Ս. Հոգիին շնորհներով, եթէ հաւատարմութեամբ իրարու չփոխանցէին և իրենց տաղանդները չհաճարկէին Աստուծոյ փառքին և հայ Ժողովուրդին լուսաւորութեան համար, եթէ բարիքն մէջ չգործակցէին միմեանց, եթէ իրարու, Տրդատի, Վառճապուհի և այնքա՛ն ուրիշներու ա-

ջակցութիւնը չընդունէին և չաշխատէին միասին:

Անոնք յաջողեցան իրական մեծութեան փառքն ու անմահութեան լուսապսակն ընդունիլ, որովհետեւ զիտակցաբար իրենց անձերն ունայնացուցին, որպէսզի Աստուծով լեցուն և Աստուած փառաւորուի:

Այս նպատակով անոնք գործակցեցան իրարու, Տրդատի, Վառճապուհի և միւս բոլոր գործողներուն: Նոր աշխատանք ստեղծեցին, առաքելական իրենց գործը զարգացուցին, որպէսզի Աւետարանի լոյսը ծաւալի հայոց մէջ, որպէսզի Հայաստանէն փարատեն հեթանոսութեան և տգիտութեան խաւարը, որպէսզի հայ հոգիներուն մէջ հաստատեն հայ գիրին լուսեղէն խորանը, որ հայկական մշակոյթին իսկ է իր երկնեւորանգ ճառագայթումներով, որոնցմով, իբր Տէրունական Մարմինի և Արեան կը հաղորդուինք Աստուծոյ, մեր հայրերուն և իրարու հոգիներուն:

Զորորդ գարէն ի վեր կենդանի է Լուսաւորչի հաւատքը, վառ է Լուսաւորչի կանթեղը անոր համար որ Ս. Գրիգորի թափած աստուածգիտութեան իւզին վրայ աւելցան պտղունները Տրդատի և Վառճապուհի քրտինքին:

Ս. Մեսրոպ՝ նմանեալ Մովսիսի, ոչ միայն Սինէական նոր բարձունքէ մը գիրին գիւտով հայոց բերաւ օրէնքի Տասնարանեան Նոր Ուխտի կտակարաններուն հետ, այլ լծակցելով Սահակի, Հայաստան բերաւ կենդանի Աստուածը:

Ս. Սահակ, հայացուց Մովսէսն ու մարգարէները, Իսրայէլի իմաստուններուն, բանաստեղծներուն, Նոր Ուխտի՝ աւետարանիչներուն, Պօղոսի, առաքելական գունդին և հայրապետներու դասին հետ միասին:

Ի՞նչպէս չխանդավառուիլ անոնցմով Որք զարդարեցին սփոխաբար զիմաստահասեցնելով լեզուի գիր կենդանի, [նեղին, Հաստատելով լեզուի գիր կենդանի, [նեղին, Հովուել զհոս նոր Խաղիկի: (Շարական):

Ի տես այս սքանչելի արդիւնքին ո՞վ պիտի վարանի հաստատելու ստուգութիւնը Դուրեան եղիչէ Վարդապետի խորթափանց պատկերացումին, որով կը պարզուին Սահակ-Մեսրոպեան ստեղծագործութեան նըպատակը և յաջողութեան արդիւնքին:

Գաղսնիքն ա՛յն է որ երբեմն երկուքն ալ տա՛ւ տա՛ւ արցունքներով իրարու հետ

լացին, հո՛ւր հո՛ւր երազներով մեկսեղ հմայեցին, սո՛ւրբ սո՛ւրբ մոմունջներով մեկսեղ աղօթեցին. եւ ինչո՞ւ այս ամենը. — որպէս զի Աստուած հայերէն խօսի, որպէսզի օտար լեզուներու — յունարէն եւ ասորերէն — խղուրբսիւնէն քմեւ չորս հարիւր տարիներէ ի վեր Աւեստաւանին ծառայող ժողովուրդը Աստուծոյ ճանաչէն զուրս չելլէ այնպէս՝ ինչպէս իր նախնիքը կ'ելնէին Արմաւիրի սօսիներուն անջառէն, սօսափիւն եւ սարսափ սանելով իրենց հետ քան քէ սիրոյ երկնային ազգում մը. որպէսզի Լուսաւորչի զաւակները հոգեկան զմայլումով ողջունէին Յաւիթեանականին մեկ նոր Յայնուրիւնն ալ հայեցի բառերով ու շեշտերով, ու անոնց համար նորագոյն Ուխտի մը չափ արժեք ունենար այն: Ա՛լ այնուհետեւ քերես օտարոյթ բան մը չունենար Աստուած(*):

* * *

Ատենէ մը ի վեր սփիւռքի հայերու գոյութեան սպառնացող ձուլումը նուազ վտանգաւոր է մեզ համար, քան առաջին դարերու հեթանոսական խաւարը, Արշակունեաց գահին անկումը, քան Հռոմէներու և Պարսիկ կայսրոջական ձգտումները:

Հիմա, երբ մասնաւանդ հայրենի հողին կռուանն ալ չունինք արտասահմանի մէջ պահելու մեր ցեղային ինքնութիւնը և արժեքներու մեր կրօնութեան նպատակը, պէտք ենք աւելի սերտ սիրով գուրգուրալ մեր հոգևոր ժառանգութեան այն բոլոր ազդակներուն վրայ, որոնք իր անսպառ զանձ աւանդ կը մնան մեզ Հայաստանեայց Եկեղեցիով, Հայ Գիրով և Հայկական Մշակոյթի հանքերով:

Անոնք անցնալին մէջ սնուցին մեզ կենաց հացովն ու բաժակովը, փրկեցին մեզ վերահաս մահերէ՝ վերականգնելով մեր ազգային — կրօնական նկարագիրն ու քաղաքակրթութիւնը:

Անոնց տիրացումն ու ստեղծագործութիւնը, ճշմարիտ մեծութիւնն ու փրկութիւնը եղան մեր փոթորկալից անցնալին և Լուսաւորչիներուն:

Անոնց պահպանութիւնն ու զարգացումը, մեծութիւնն ու պատիւը պէտք է լինին մեր և զաւրք սերունդներուն, քանի որ անոնցմով կ'արժեւորուի մեր ներկան և կ'երաշխաւորուի մեր ապագան:

Բայց այս նպատակին հասնելու համար մենք ալ պարտինք մեր Լուսաւորչիներու և իմաստուն նախնիքներու հետաետեւութեամբ զորձակցիլ իրարու, որպէսզի Աւետարանի լոյսը շողայ անստուեր, մեր տոհմիկ կեանքը ծաղկի բարոյականով և գիտութեամբ, մեծաքանչը հնչէ յաւէտ, և մշտաժառ մնան հայ մշակոյթին ջահն ու հայրենի աւանդութեանց առկայձ լապտերը, հայ տաճարին, զպրոցին և տունին մէջ:

Ասոր համար ալ մեր Լուսաւորչիներու, Ս. Գրիգորի, Սահակի, Մեսրոպի և անոնց բոլոր զորձակցիներուն օրինակն ու կտակը, նպատակն ու լաջողութիւնը խրախոյս պէտք է լինին ամենուս:

Աչքի առջև ունենալով այս ամէնը, ի՞նչպէս կրնանք չհետեւիլ Տիրոջ սա պատուէրին:

Միևչիւն զլոյսն ընդ ձեզ ունիք, հաւատացե՛ք ի՛լոյսն, զի որդիք լուսոյ եղիքիք: (Յովհ. ԺԲ. 36):

Կենդանի հաւատքը գործքով կը պրծաւորուի:

Եւ որքա՛ն շատ են ու սուրբ այն գործերը, որոնց կատարումը մեզ լոյս և լուսոյ որդիներ կը դարձնէ:

Հայ Բրիտաններ, պիտի մոռնա՞ք կեանքն ու գործը Լուսաւորչիներուն: Պիտի չյիշէ՞ք և չարդարացնէ՞ք ձեր քրիստոնէական կոչումը:

Դուք եք լոյս աւխարհի:

Պիտի չվառի՞ք գիտութեամբն ու հաւատքովը Լուսաւորչիներուն: Վառ պիտի չպահէ՞ք ազգին լոյսը, որ հայ մշակոյթին է, կրօնքն ու լեզուն, գիրն ու արուեստները, ամէնքն ալ ճառագայթութիւններն Աշխարհի Լոյսին, որ լոյսն է Հայաստանի, Լոյսը Հայ Ազգի:

ԶԳՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Միլան

(*) Եղիշէ Վ. Դուրբան, Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ: Տես Գարեգին Եպս. Տրապիզոնի Աշխարհի Լոյսն ի Հայոյ, Բ., Գ. Այրէս, 1939, էջ 123: